ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

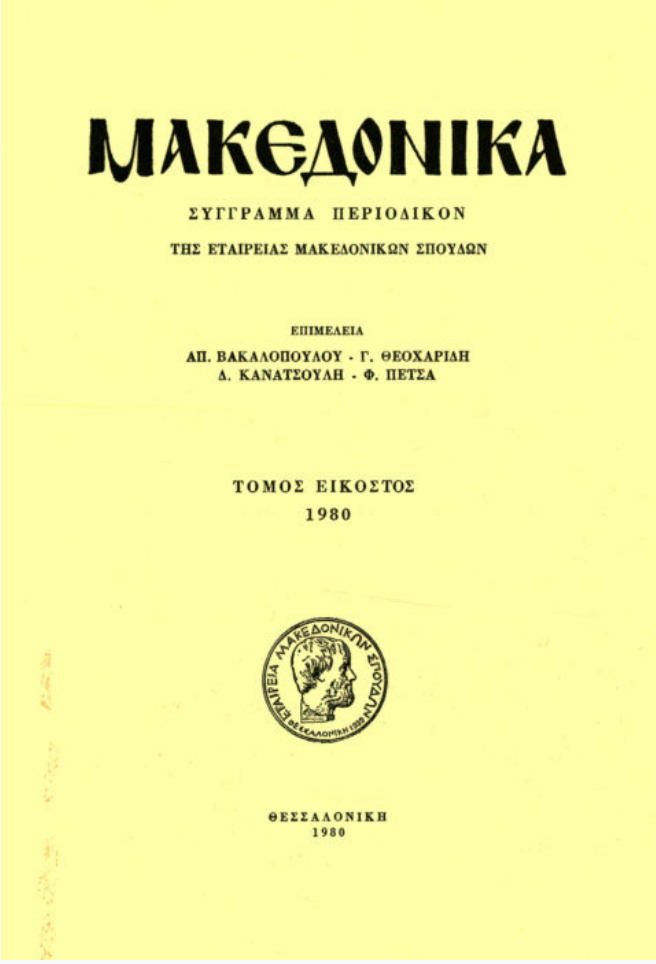
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ
Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ
1980

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1980

Η θέση της αρχαίας Μακεδονικής κώμης Νίκης

Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

doi: 10.12681/makedonika.415

Copyright © 2015, Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1980). Η θέση της αρχαίας Μακεδονικής κώμης Νίκης. *Μακεδονικά*, *20*(1), 487–489. https://doi.org/10.12681/makedonika.415

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 12/10/2024 06:13:20

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΚΩΜΗΣ ΝΙΚΗΣ

Σὲ μιὰ λατινικὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ποὺ βρέθηκε, πρὶν ἀπὸ ἑξήντα περίπου χρόνια σὲ ἱερὸ τῆς Γαζωρίας Ἄρτεμης κοντὰ στὸ χωριὸ Κοκκινόγεια (Κουμπάλιστα) Δράμας, ἀναφέρονται οἱ *vicani Nicaenses*[1]. Τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ ὄνομα πλουτίζει τὶς γνώσεις μας σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαία τοπωνυμιολογία τῆς Μακεδονίας, γιατὶ προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη κώμης, ἄγνωστης ἀπὸ ἄλλες πηγές, ποὺ ὀνομαζόταν *Νίκη* ἢ *Νίκαια* (;)[2] (λατ. *Nica(e)*[3]. Ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης σχετικῶν στοιχείων ἡ θέση τῆς κώμης αὐτῆς δὲν ἔχει ταυτιστεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὴν τοπογραφικὴ ἔρευνα. Ἔχω ὅμως τὴ γνώμη ὅτι τὸ ὄνομά της τὸ διέσωσε τὸ σημερινὸ χωριὸ *Νικήσιανη*, ποὺ βρίσκεται στοὺς ΒΑ πρόποδες τοῦ Παγγαίου. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ ἡ ὁμοιότητα τῶν δυὸ τοπωνυμίων, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι συμπτωματική, καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ χωριὸ εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ ἀρχαῖος τύπος τοῦ ὀνόματος *Νίκη* μετατράπηκε σὲ *Νικήσιανη* κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχή[4]. Ἴσως μάλιστα ὁ ἐνδιάμεσος τύπος στὴ μορφολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ ὀνόματος νὰ ἦταν *Νικησιανὴ (κώμη)*, ποὺ εἶναι μεταγραφὴ τοῦ λατινικοῦ τύπου *vicus Nicaensis*[5], κι ἀργότερα ἀπὸ σύγχυση πιθανῶς μὲ τὴ φωνητικὰ ὅμοια σλαβικὴ κατάληξη -jani ἔγινε *Νικήσιανι* καὶ σὲ συνέχεια *Νικήσιανη*: *Νίκη*〉*vicus Nicaensis*〉*Νικησιανὴ (κώμη)*〉*Νικήσιανι*〉*Νικήσιανη*. Αὐτὴ ὅμως εἶναι μιὰ ἁπλὴ σκέψη μας. Τὴν ὁριστικὴ ἀπάντηση στὸ θέμα αὐτὸ θὰ τὴ δώσουν οἱ γλωσσολόγοι.

Τὴν ταύτιση πάντως τῶν δυὸ τοπωνυμίων ἐνισχύουν κι ἄλλες ἐνδείξεις. Μιὰ τέτοια ἔνδειξη ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Νικήσιανη δὲ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ Κοκκινόγεια, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ ἀπίθανη ἡ συμμετοχὴ τῶν κατοίκων τῆς κώμης Νίκης στὴν ἀνάθεση ποὺ κάνουν, μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους τριῶν ἄλλων γειτονικῶν κωμῶν, στὸ ἐκεῖ ἱερὸ τῆς Γαζωρίας Ἄρτεμης. Ἰσχυρὴ ἐπίσης ἔνδειξη ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τοπογραφικὴ

---

1. Βλ. A. Salač, Inscriptions du Pangée, de la région Drama-Cavalla et de Philippes, BCH 47(1923)64-69, ἀρ. 24.

2. Πρβ. Στεφ. Βυζ. στὴ λ. «Νίκαια... Ὁ πολίτης Νικαιεὺς καὶ Νικαεὺς διχῶς...».

3. Πρβ. τὴ *Νίκη (Nicae)* τῆς Θράκης —κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη—, κτίσμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (Der Kleine-Pauly, Lexikon der Antike, IV, 101).

4. Ὁ P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chretienne et byzantine, Paris 1945, σ. 276, προτείνει —μὲ δισταγμὸ— τὴν ταύτιση τῆς Νικήσιανης μὲ τὴν *Αἰκισίανη*, ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἐκκλησιαστικὸ ἔγγραφο τοῦ 1600. Ἡ ταύτιση ὅμως αὐτὴ φαίνεται πιθανή, μόνο ἂν δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ λάθος τοῦ χειρόγραφου ἢ γιὰ ἐσφαλμένη ἀνάγνωσή του, ἐφόσον τὸ ἀρχικὸ γράμμα Ν δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ διαβαστεῖ ὡς Αἰ.

5. Πρβ. τὸ ἐθνικὸ Φιλιππήσιοι ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸ λατινικὸ τύπο Philippenses ἢ Philippienses, βλ. Δ. Σαμσάρη, Ὁ ἑξελληνισμὸς τῆς Θράκης κατὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 265.

ἔρευνα ἔχει ἀποδείξει τὴν ὕπαρξη ἀρχαίου οἰκισμοῦ σὲ ἀπόσταση λίγων μόνο χιλιομέτρων ἀπὸ τὴ Νικήσιανη[1].

Ἡ ἵδρυση ἢ ἁπλὴ ὀνοματοθεσία τῆς κώμης, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸ γνωστὸ τύμβο τῆς Νικήσιανης ποὺ χρονολογεῖται στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου[2] κι ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη συμπάθεια τῶν Μακεδόνων πρὸς τὸ ὄνομα Νίκη (ὡς τοπωνύμιο καὶ ἀνθρωπωνύμιο)[3], πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση τῆς περιοχῆς καὶ μὲ τὴν ἀνάμνηση κάποιας νίκης τῶν Μακεδόνων. Ἡ νίκη αὐτή, ὅπως εἶναι φυσικό, προϋποθέτει κάποια μάχη τους πιθανῶς μὲ τοὺς ντόπιους κατοίκους τῆς περιοχῆς. Καὶ τέτοιες μάχες ἔγιναν στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίπου Β' γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν θρακικῶν φυλῶν καὶ τὴ διείσδυση τῶν Μακεδόνων στὴν ἐνδοχώρα[4] ἢ ἀκόμη στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου γιὰ τὴν ἐδραίωση τῆς μακεδονικῆς ἐξουσίας[5]. Ἑπομένως εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ κώμη Νίκη ἱδρύθηκε ἢ μετονομάστηκε ἔτσι —ἂν ὑπῆρχε στὴ θέση της ἀρχαιότερη— ἀπὸ τὸ Φίλιππο Β' ἢ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. Ἐξάλλου ἡ ἵδρυση ἢ ἁπλὴ ὀνοματοθεσία τῆς κώμης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες θὰ μποροῦσε ἀκόμη νὰ τοποθετηθεῖ καὶ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ γενικότερου ἐνδιαφέροντός τους γιὰ τὴ στρατηγικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία τῆς θέσης της. Πραγματικὰ ἡ κώμη βρισκόταν πάνω σ' ἕνα πολὺ σπουδαῖο σταυροδρόμι, ἀπὸ ὅπου περνοῦσε ὁ δρόμος Ἀμφίπολης-Φιλίππων, καθὼς καὶ ἡ λεγόμενη «ἄνω ὁδός», ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴν πιερικὴ παραλία στὸ ἐσωτερικό[6]. Ἐπιπλέον ἀσκοῦσε ἔλεγχο σὲ ὁλόκληρη τὴν πεδιάδα τῶν Φι-

---

1. Βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 182-183.

2. Βλ. Δ. Λαζαρίδη, Ἀνασκαφὴ τύμβου Νικήσιανης, ΠΑΕ 1959, 47-48. 1960, 74-75. 1961, 68. 1962, 47. 1963, 80. ΑΔ 16(1960), Χρονικά, Β[3], 218. 17(1961/62), Χρονικὰ Β', 244. 18(1963), Χρονικὰ Β[2], 257. 19(1964), Χρονικά, Β[3], 374. Ἔργον 1959, 44-46. 1960, 77-80. 1961, 72-73. 1962, 65-67. 1963, 49-50. BCH 84(1960), Chronique, 799-800. 85(1961) 825-826. 86(1962) 824. 87(1963) 814-815. 88 (1964) 791. D. Lazaridis, Fouilles dans la région du Pangée, «Actes du VIIIe Congrés Intern. d'Archéologie Classique (Paris 1963): Le rayonnement des civilisations grecque et romaine sur les cultures périphériques», Paris 1965, σ. 297-298.

3. Πρβ. τὴ μακεδονικὴ *Νίκαια* (Nicea) τῆς Λυγκηστίδας, κτίσμα πιθανῶς τοῦ Φιλίππου Β' (N. G. Hammond, A History of Macedonia, I, Oxford 1972, σ. 39, 42), τὴ *Νίκαια* ποὺ ἵδρυσε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὸ Ἀφγανιστὰν (Iust. XII, 8, 8), τὴ *Νίκαια* τῆς Ἰνδίας, κτίσμα τοῦ ἴδιου βασιλιᾶ (Ἀρρ. Ἀνάβ. V, 19, 4. Curt. IX, 1, 6. 3, 23), τὴ *Νίκαια* τῆς Βιθυνίας, ποὺ μετονομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ Λυσίμαχο (Στεφ. Βυζ. στὴ λ.), καὶ τὸ *Νικηφόριον*, κτίσμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Σελεύκου Α' (Der Kleine-Pauly, IV, 93-94). Πρβ. ἐπίσης τὰ μακεδονικὰ ἀνθρωπωνύμια *Ἀνδρό-νικος, Βερε-νίκη, Θεσσαλο-νίκη, Λα-νίκη, Νικαία, Νίκανδρος, Νικάνωρ, Νικαρχίδης, Νικό-λαος, Νικό-μαχος, Νικό-στρατος, Πολυ-νείκης* καὶ *Στρατο-νίκη* (O. Hoffmann, Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum, Göttingen 1906, σ. 14, 137, 176, 180, 188, 192, 199, 211, 215, 217, 219-221. H. Berve, Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, II, München 1926, σ. 39-40, 105, 179-180, 231, 274-280, 325, 364).

4. Βλ. P. Collart, Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine, Paris 1937, σ. 152-156.

5. Πρβ. D. Lazaridis, ὅ.π., σ. 297, ὁ ὁποῖος ὑποθέτει ὅτι ὁ τύμβος τῆς Νικήσιανης πρέπει νὰ ἔχει σχέση μὲ κάποια μάχη ποὺ ἔγινε ἐκεῖ.

6. Βλ. Δ. Σαμσάρη, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖκὰ χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, «Μακεδονικὰ» 14(1974)129-131, 134. Ἀπὸ τὴν

λίππων καὶ στὴν περιοχή της ὑπῆρχαν τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου[1], ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Μακεδόνες, ἰδίως στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β'. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἡ κώμη ὑπαγόταν στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων καὶ πιθανῶς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐδῶ Ρωμαῖοι ἄποικοι, ὅπως δείχνει μιὰ ἐπιτύμβια λατινικὴ ἐπιγραφὴ ποὺ βρέθηκε στὴ Νικήσιανη[2].

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου του «Ἱστορία τῆς Βεροίας» ὁ κ. Γ. Χιονίδης ἀφιερώνει τὸ τρίτο κεφάλαιο στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας[3]. Ὁ κατάλογος τῶν μνημείων ποὺ παραθέτει καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ συγκεντρώνει γιὰ τὸ καθένα χωριστὰ ἀποτελοῦν μιὰν ἀξιοπρόσεκτη προσπάθεια ποὺ ἀνοίγει οὐσιαστικὰ τὸ δρόμο γιὰ τὴ μελέτη τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Βέροιας στὸν τομέα τῆς ἀρχιτεκτονικῆ καί ζωγραφικῆς.

Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε μὲ σύντομο τρόπο νὰ συμπληρώσουμε τὸν κατάλογο τοῦ κ. Γ. Χιονίδη μὲ στοιχεῖα ποὺ κυρίως μᾶς δίνουν τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα, ὥστε νὰ διευρυνθεῖ ἡ γνώση μας στὸν τομέα αὐτὸ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ μελετητὲς ποὺ θὰ θελήσουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ μνημεῖα ποὺ διατηρήθηκαν ὡς σήμερα.

Στὴ σ. 172 τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Γ. Χιονίδης δημοσιεύει τὸ τέλος τοῦ ἐντύπου «Κανονισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Βεροίας», ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐνορίες ὅπως ἦταν διαρθρωμένες στὰ 1912 καὶ οἱ ναοὶ τῆς κάθε ἐνορίας. Μὲ βάση αὐτὸν τὸν κατάλογο θὰ παρατεθοῦν ἐδῶ οἱ πρόσθετες πληροφορίες γιὰ τοὺς ναούς. Γιὰ ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς οἱ πληροφορίες τοῦ κ. Γ. Χιονίδη θεωροῦνται ἐπαρκεῖς, θὰ σημειώνονται μόνον οἱ παραπομπὲς στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου του.

Ἐνορία Μητροπόλεως

1) Παλιὰ Μητρόπολη[4]. Δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

2) Μητροπολιτικὸς Ναὸς Πέτρου καὶ Παύλου[5].

κώμη αὐτὴ θὰ εἶχε περάσει καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν (πρβ. Δ. Σαμσάρη, ὅ.π., σ. 134).

1. Κοντά της βρίσκονταν καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὕλης, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 37-39.

2. Βλ. A. Salač, ὅ.π., σ. 55, ἀρ. 11.

3. Γ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, ΙΙ, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 172-200, καὶ τοῦ ἴδιου, Τρεῖς Κανονισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς τουρκοκρατίας, «Μακεδονικά» 10(1970)97-141.

4. Ὅ.π., σ. 175-176, Ch. Mauropoulou-Tsioumi, Verroia, στὴν ἔκδοση Du Mont Dokumente, «Alte Kirchen und Klöster Griechenlands», Köln 1972, σ. 127, καὶ Θ. Παπαζώτου, Τὸ ἔργο ἑνὸς ἀνώνυμου ζωγράφου στὴ Βέροια, «Μακεδονικὰ» 19 (1979) 176 σημ. 1.

5. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 194-195. Γιὰ μερικὰ νέα στοιχεῖα βλ. Θ. Παπαζώτου, ὅ.π., σ. 176 κ.ἑ. Ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ναοῦ δημοσιεύει ὁ Ν. Μουτσόπου-